

Πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Ελλάδα. Διαδικασία πρόσβασης και κοινωνική δικαιοσύνη.

**Γιώργος Ε. Πυργιωτάκης,
Επίκουρος καθηγητής του
Π.Τ.Δ.Ε.,
Πανεπιστημίου Θεσσαλίας**

**Δήμητρα Ξεσφιγκούλη
Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας
Εκπαίδευσης, μεταπτυχιακή
φοιτήτρια του Π.Τ.Δ.Ε.,
Πανεπιστημίου Θεσσαλίας**

Περίληψη

Από τη συστηματική εξέταση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στην Ελλάδα από το 1837 έως το 1980 προκύπτει ότι η διαδικασία πρόσβασης ήταν κοινωνικά άδικη, διότι ευνοούσε τα ανώτερα αστικά κοινωνικά στρώματα από τη μια μεριά, ενώ συγχρόνως λειτουργούσε εις βάρος των χαμηλών, κυρίως, κοινωνικών στρωμάτων της επαρχίας από την άλλη. Η σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική οφείλει στο εξής να προσαρμόζεται στις επικρατέστερες διεθνείς τάσεις για μια δίκαιη και δημοκρατική διαδικασία πρόσβασης στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση αλλά και να λαμβάνει υπόψη τα λάθη του παρελθόντος έτσι ώστε αυτά να μην επαναλαμβάνονται στο μέλλον.

Abstract

Having examined systematically the course of academic education in Greece from 1837 until 1980, we can conclude that the process of access in university education was socially unfair, because, from one side, it encouraged the superior urban social layers, while simultaneously it functioned against the low social layers of province from the other. From now on, the modern educational policy owes, not only, to be adapted in the prevailing international trends for a fair and democratic process of access in university education, but also to take into consideration the errors of the past, so as not to be repeated in the future.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ. ΣΥΝΤΟΜΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Μετά τη μακράιωνη ιστορία της η πανεπιστημιακή εκπαίδευση αντιμετωπίζει γενικά κατά τα τελευταία χρόνια, σε διεθνές επίπεδο, σοβαρά προβλήματα αναδιοργάνωσης, εξαιτίας κυρίως των ραγδαίων επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων αλλά και της ανάγκης για αναπροσαρμογή της στις νέες κοινωνικές συνθήκες. Ένα από τα πιο σοβαρά της προβλήματα θεωρείται η διαδικασία πρόσβασης των ενδιαφερόμενων μαθητών στα Πανεπιστήμια, μια βασική διάσταση της οποίας εξετάζεται στην παρούσα εργασία.

Κεντρικό της θέμα αποτελεί η εξέταση του βασικού ερωτήματος, αν η με την ίδρυση του Νεοελληνικού Κράτους θεσμοθέτηση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και κυρίως η δυνατότητα πρόσβασης αποτελούσε δίκαιο κοινωνικό-εκπαιδευτικό μέτρο της εκπαιδευτικής μας πολιτικής. Η εξέταση πραγματοποιείται με τη διερεύνηση των παρακάτω επιμέρους ερωτημάτων: α) Ποια ήταν η διαδικασία πρόσβασης στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση; β) Ποια εικόνα παρουσίαζαν τα σχολεία της Γενικής Εκπαίδευσης (δημοτικό, ελληνικό σχολείο, γυμνάσιο) και κυρίως η γεωγραφική τους κατανομή σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο του ελληνικού πληθυσμού; γ) Ποια συνάφεια παρουσίαζε η Γενική Εκπαίδευση σε γενικές γραμμές σε σχέση με την εξέλιξη της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης; δ) Ήταν σωστή η πρόσβαση των ενδιαφερόμενων μαθητών στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση κυρίως από κοινωνιολογική πλευρά; Η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η παράθεση ή αντιπαράθεση πληροφοριών και απόψεων από αυθεντικές πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές καθώς και ο σχολιασμός και η συζήτησή τους με τη βοήθεια κυρίως των τεσσάρων αρχών της ερμηνευτικής μεθόδου, δηλαδή με βάση την «ιστορικότητα των φαινομένων», την «ταύτιση υποκειμένου-αντικειμένου και τη σημασία του χωροχρόνου», τη «διαλεκτική σχέση Μέρους-Όλου» και τον «ερμηνευτικό κύκλο» (Μπουζάκης, 2006: 27-28· Πυργιωτάκης, Ι. 2004). Η εξέταση του εν λόγω θέματος διακρίνεται σε δύο περιόδους: στην περίοδο από την ίδρυση

του πρώτου Πανεπιστημίου στην Ελλάδα το έτος 1837 έως το μεσοπόλεμο και στη δεύτερη περίοδο από το μεσοπόλεμο έως την πρώτη ουσιαστική μεταρρύθμιση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στη δεκαετία του 1980.

2. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται συνοπτικά η συνολική εικόνα που παρουσίαζε η πανεπιστημιακή εκπαίδευση στις βασικές φάσεις της εξέλιξής της, και συγκεκριμένα ο αριθμός και η έδρα των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, οι σχολές και η διάρκεια σπουδών. Μια σκιαγράφηση των επικρατέστερων προσπαθειών για ουσιαστική μεταρρύθμιση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης θεωρείται επίσης απαραίτητη.

2.1 ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 1837 ΩΣ ΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Ελλάδα ξεκίνησε με την ίδρυση του πρώτου και, περίπου, επί ένα αιώνα μοναδικού Πανεπιστημίου στην Αθήνα το 1837, του γνωστού «οθώνειου Πανεπιστημίου». Με το σχετικό Βασιλικό Διάταγμα των 42 άρθρων προβλεπόταν η οργάνωση του ιδρύματος γενικά και ιδιαίτερα η σύσταση και η λειτουργία των συνολικά τεσσάρων σχολών, Θεολογίας, Νομικών Επιστημών, Ιατρικής και «Φιλοσοφίας και της άλλης εγκυκλίου παιδείας». Η φοίτηση ήταν τριετής, ενώ όσοι σπούδαζαν σε μία από τις τρεις πρώτες σχολές, όφειλαν μετά τις τριετείς σπουδές τους να ακολουθήσουν και ενός έτους μαθήματα φιλοσοφίας, ιστορίας και φιλολογίας (ό. π.: 132). Την ανώτατη εποπτεία και διοίκηση του Πανεπιστημίου είχε το υπουργείο των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης, το οποίο ενέκρινε κάθε σχεδόν πράξη της Πρυτανείας, τον προϋπολογισμό των εσόδων και εξόδων και κάθε πίστωση που ψηφίζοταν από τη Σύγκλητο μετά από πρόταση του Πρύτανη.

Η έλλειψη προϊστορίας στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Ελλάδα και η απλή μεταφορά ξένων εκπαιδευτικών προτύπων από την Ευρώπη, στην προκειμένη περίπτωση από τη Γερμανία (Μπουζάκης, 2006: 49), αποτελούσαν δύο βασικούς συντελεστές στην έλλειψη απροβλεψιμότητας όσον αφορά τη σωστή οργάνωση και λειτουργία του οθώνειου Πανεπιστημίου. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν, μεταξύ άλλων, η απουσία κανόνων σχετικά με τις ώρες διδασκαλίας των καθηγητών, με τις υποχρεώσεις τους στο Πανεπιστήμιο και με τη μισθοδοσία τους και πολύ περισσότερο η έλλειψη τυπικών προσόντων για την εκλογή και το διορισμό τους, κάτι που καθορίστηκε για πρώτη φορά με σχετικό Β.Δ. το 1882.

Η με τον οθωνικό κανονισμό προβλεπόμενη οργάνωση και λειτουργία του Πανεπιστημίου της Αθήνας διήρκεσε σε γενικές γραμμές ως το 1911, αφού απέβη άκαρπη η υποβολή από τους εκάστοτε υπουργούς παιδείας στη Βουλή αλληπάλληλων εκπαιδευτικών νομοσχεδίων, αρκετά από τα οποία προέβλεπαν αλλαγές και στη λειτουργία του Πανεπιστημίου (ό. π.: 39-51). Τα προβλήματα που επιδίωκαν να επιλύσουν τα εν λόγω Νομοσχέδια αφορούσαν τη διοίκηση και λειτουργία του Πανεπιστημίου καθώς επίσης και την καθιέρωση εισαγωγικών εξετάσεων, την αύξηση των ετών σπουδών και την ανεξαρτητοποίηση του Φυσικομαθηματικού Τμήματος από τη Φιλοσοφική Σχολή. Με δύο Νομοσχέδια του υπουργού Παιδείας Αλεξανδρή το 1911, που έγιναν Νόμοι του Κράτους, το επονομαζόμενο τώρα «Εθνικό Πανεπιστήμιο» της Αθήνας, διακρίθηκε σε δύο διαφορετικά εκπαιδευτικά ιδρύματα με ενιαία όμως διοίκηση: α) το εθνικό Πανεπιστήμιο με τις θετικές επιστήμες Ιατρική, Φυσικομαθηματική και το Φαρμακευτικό Σχολείο και β) το καποδιστριακό Πανεπιστήμιο με τις υπόλοιπες τρεις σχολές. Ως πιο αξιόλογες ουσιαστικές αλλαγές μπορεί κανείς να θεωρήσει το θεσμό της αυτοδιοίκησης του Πανεπιστημίου, τις αυστηρές διαδικασίες για την εκλογή τακτικών καθηγητών, το θεσμό των φροντιστηριακών ασκήσεων καθώς και την υποχρέωση των καθηγητών να συγγράφουν διδακτικά εγχειρίδια.

Το πόσο σημαντική μπορεί να θεωρηθεί η προσπάθεια ίδρυσης νέου Πανεπιστημίου στη Σμύρνη από τον Κ. Καραθεοδωρή το 1920, προκύπτει μεταξύ άλλων: α) από τις σύγχρονες σχολές που προέβλεπε το υπόμνημά του, οι οποίες κάλυπταν όλο το φάσμα των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων της εποχής και β) το ανοιχτό και πλούσιο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, το οποίο μπορούσε να συμβάλει σημαντικά στην περαιτέρω συμφιλίωση όχι μόνο των δύο λαών, ελληνικού και τουρκικού, αλλά όλων των

εθνικοτήτων στο βαλκανικό χώρο (ό. π.: 68-74, 403-422). Σημαντικές στο χώρο της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης θεωρούνται και οι διατάξεις του Νόμου 2905 του 1922, με τις οποίες καταργήθηκε ο τυπικός διαχωρισμός του Πανεπιστημίου του 1911 και ενοποιήθηκε στο «Αθήνησιν εθνικών και καποδιστριακών Πανεπιστημίων» (ό. π.: 423-534).

Ιδιαίτερα σημαντική προσπάθεια για ουσιαστική μεταβολή στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση θεωρείται η πρωτοβουλία της κυβέρνησης Παπαναστασίου το 1924 για ίδρυση του δεύτερου Πανεπιστημίου με έδρα στη Θεσσαλονίκη, η οποία, εξαιτίας της πολιτικής αστάθειας, πραγματοποιείται με την επαναφορά σε ισχύ του ιδρυτικού νόμου 3341/1925 καθώς και με μια σειρά από Ν.Δ. μετά από πολλές παλινωδίες τεσσάρων ετών. Τα τελευταία, σύμφωνα με τη φιλοσοφία της κυβέρνησης του Παπαναστασίου, προέβλεπαν την αυτοτέλεια του Πανεπιστημίου και την ίδρυση πέντε σχολών, αντίστοιχων του Πανεπιστημίου της Αθήνας, καθεμία από τις οποίες όμως αποτελούνταν από τμήματα που χορηγούσαν εξειδικευμένα πτυχία (ό. π.: 78-85, 535-554).

Η διεθνώς αυξανόμενη οικονομική κρίση στη δεκαετία 1930 και η συνεπακόλουθη σταδιακή επιβολή αυταρχικών καθεστώτων στην Ευρώπη και τέλος η έκρηξη του Β΄ παγκόσμιου πολέμου δεν επέτρεψαν την, με βάση το πνεύμα της Μεταρρυθμιστικής Παιδαγωγικής, αναδυόμενη προοδευτική ανάπτυξη όχι μόνο της πανεπιστημιακής αλλά όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης γενικά.

2. 2 ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ ΩΣ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1980

Μετά την ίδρυση και λειτουργία του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ψηφίζεται ένα από τα σημαντικότερα εκπαιδευτικά νομοθετήματα από την κυβέρνηση του Ε. Βενιζέλου (1928-1932) με Υπουργό Παιδείας τον Γεώργιο Παπανδρέου. Πρόκειται για το νόμο 5343 του 1932 «Περί Οργανισμού του Πανεπιστημίου Αθηνών», που αποτελεί σημαντικό σταθμό στα εκπαιδευτικά δρώμενα της εποχής. Πριν από την ψήφιση του παραπάνω οργανισμού είχαν προηγηθεί σημαντικοί μεταρρυθμιστικοί νόμοι, οι οποίοι αφορούσαν την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, γενική και τεχνοεπαγγελματική εκπαίδευση (Φραγκουδάκη, 1977 Δημαράς, 1974 Μπουζάκης, 2002-2006). Στους νόμους αυτούς συγκαταλέγονται οι Ν.4397 και 4373 του 1929 για τη γενική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση με βασικές προβλέψεις για την καθιέρωση εξάχρονου δημοτικού σχολείου, την ίδρυση κατώτερων επαγγελματικών σχολείων, γενικού γυμνασίου, πρακτικού λυκείου καθώς και την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας στο δημοτικό σχολείο (στις δύο τελευταίες τάξεις παράλληλα με την καθαρεύουσα) (Δημαράς, 1984).

Από το 1930, ο νέος Υπουργός Παιδείας, σε αγόρευσή του στη Βουλή, θα αναφερθεί στην εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης Ε. Βενιζέλου και θα χαρακτηρίσει το Πανεπιστήμιο ως «υπόθεση εθνική», ενώ φροντίζει να ακολουθείται μια ενιαία πολιτική και για τα δύο ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Οι μεταρρυθμίσεις που πρόκειται να ακολουθήσουν στην πανεπιστημιακή νομοθεσία βασίζονται στην επιδιωκόμενη συναίνεση μεταξύ της πανεπιστημιακής κοινότητας και τους αρχηγούς των κομμάτων. Ο ρόλος που προσδίδουν οι συντάκτες του νέου νόμου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών είναι να ενισχυθεί τόσο η ιδεολογικοπολιτική όσο και η οικονομική λειτουργία του με στόχο την καλλιέργεια της επιστήμης, τη δημιουργία επαρκώς καταρτισμένων επιστημόνων και την εμπνοή ανώτερων εθνικών ιδανικών στη νεότητά από την οποία θα προκύψει η νέα «ηγέτιδα τάξις». Η τελευταία θα έχει τη δύναμη και την ικανότητα, μέσα από δύσκολες δοκιμασίες, να οδηγήσει την πατρίδα στη λεγόμενη «εθνική αναγέννηση», που θα αποτελέσει το νέο προβαλλόμενο ιδεολόγημα μετά τον ενταφιασμό της «Μεγάλης Ιδέας» (Μπουζάκης, 2006).

Οι σημαντικότερες διατάξεις του νόμου 5343 του 1932 προέβλεπαν τα εξής: α) ίδρυση πέντε Σχολών: Θεολογικής, Νομικής, Ιατρικής, Φιλοσοφικής και Φυσικομαθηματικής, β) καθιέρωση του θεσμού των έκτακτων –άμισθων καθηγητών, γ) αναδιοργάνωση-διοίκηση του Πανεπιστημίου με την πρόβλεψη συγκεκριμένων οργάνων, μονομελών ή πολυμελών και δ) καθιέρωση του θεσμού του ακροατή φοιτητή.

Μετά το αποτυχημένο βενιζελικό κίνημα της 1^{ης} Μαρτίου 1935, η κυβέρνηση Τσαλδάρη με τη Δ΄ Συνταγματική πράξη, θα απολύσει ή θα θέσει σε διαθεσιμότητα όσους είχαν προσχωρήσει ή είχαν με οποιοδήποτε τρόπο βοηθήσει το παραπάνω κίνημα. Οι θέσεις που μένουν κενές θα πληρωθούν από τριμελή επιτροπή τακτικών καθηγητών, διορισμένων από τον Υπουργό Παιδείας, καταργούμενων, έτσι των σχετικών διατάξεων του Ν. 5343/32. Με το Ν. 1430/38 (ΦΕΚ 394) της δικτατορίας Μεταξά θα καταργηθεί, σχεδόν στο σύνολό του, ο Ν. 5343/32 και θα ενισχυθεί ο ασφυκτικός εναγκαλισμός του Πανεπιστημίου από το μεταξικό καθεστώς.

Στη δεκαετία του '50, μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου, εδραιώνεται το καθεστώς ενός αυταρχικού συντηρητισμού, όπου δεν αφήνει περιθώρια για τομές στο εκπαιδευτικό σύστημα. Μόνο στα τέλη της δεκαετίας (1957), η κυβέρνηση Κ. Καραμανλή θα διορίσει Επιτροπή Παιδείας με διακεκριμένες προσωπικότητες και με αποστολή να μελετήσει τα θέματα παιδείας και να προτείνει λύσεις. Ανάμεσα στις σημαντικότερες προτάσεις της Επιτροπής είναι αυτές της ίδρυσης τρίτου Πανεπιστημίου, ώστε «να ενισχυθεί η πνευματική ζωή και σε άλλη περιφέρεια της χώρας» και της εξασφάλισης του δικαιώματος του συλλόγου των καθηγητών «να εκλέγουν το διδακτικό προσωπικό και να εποπτεύονται ισότιμα από την πολιτεία». Ακόμη τονίζεται ο «ερευνητικός χαρακτήρας» του Πανεπιστημίου και η «εις βάθος» μόρφωση που σημαίνει υποχρεωτική παρακολούθηση ολιγάριθμων μαθημάτων, τα οποία και θα περιλαμβάνουν φροντιστηριακές ή εργαστηριακές ασκήσεις. Στην τελευταία ενότητα των πορισμάτων της Επιτροπής Παιδείας του 1957 (σσ.175-185), συμπεριλαμβάνεται η πρόταση του μέλους της Επιτροπής Ν. Λούρου προς την Επιτροπή με τίτλο «Περί των ενδεικνυόμενων μέτρων δια την βελτίωσιν της ανώτατης παιδείας και ειδικότερα της ιατρικής εκπαίδευσως».

Η κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου, το σύντομο κεντρώο πολιτικό διάλειμμα στα μέσα της δεκαετίας του '60, συνδέεται με τολμηρές μεταρρυθμιστικές τομές στην ελληνική εκπαίδευση. Στα σημαντικότερα μέτρα που λαμβάνονται (Δημαράς, 2004· Μπουζάκης, 2002) συγκαταλέγονται τα εξής: α) η καθιέρωση της δωρεάν παιδείας, β) η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, γ) η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας, δ) η καθιέρωση μαθητικών συσσιτίων, ε) η ίδρυση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, στ) η αύξηση των ετών φοίτησης στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες από 2 έτη σε 3 κ.λ.π.

Ανάμεσα στις ουσιαστικότερες παρεμβάσεις της Κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου με Υπουργό Παιδείας τον ίδιο, είναι η ίδρυση του Πανεπιστημίου Πατρών και της Φιλοσοφικής Σχολής στα Ιωάννινα, ως παραρτήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Διενεργείται μ' αυτόν τον τρόπο ένα είδος πολιτικής αποκέντρωσης της ελληνικής πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, η οποία συνεχίζεται με την ψήφιση, στις 7 Μαΐου 1965, Νομοσχεδίου «Περί ιδρύσεως Πανεπιστημίων», όπου προβλέπεται η ίδρυση πανεπιστημίου στην Κρήτη, Ιονίου Ακαδημίας στην Κέρκυρα με Σχολή Καλών Τεχνών και Ανωτάτης Σχολής Τουριστικής Οικονομίας, Πολυτεχνείου στη Λάρισα κ.α. Οι σημαντικότερες διατάξεις του νομοσχεδίου αφορούν την αύξηση των κονδυλίων για τα πανεπιστήμια, την αύξηση του αριθμού των φοιτητών, τον εκσυγχρονισμό των προγραμμάτων σπουδών και διδασκαλίας, την καθιέρωση μεταπτυχιακών σπουδών και τον ορισμό ανθρωπιστικής κατεύθυνσης – κατά το πρώτο έτος- όλων των προγραμμάτων σπουδών (ό. π.: 32-35).

Απ' όλα τα παραπάνω προκύπτουν δύο μεταρρυθμιστικές στοχεύσεις της νέας κυβέρνησης για τα ελληνικά πανεπιστήμια: α) η αποκέντρωση, με την ίδρυση νέων πανεπιστημίων στην περιφέρεια και το ακαδημαϊκό, οικονομικό-αναπτυξιακό και κοινωνικό επιχείρημα ότι μ' αυτόν τον τρόπο οι νέοι θα σπουδάζουν καλύτερα σε ήρεμο περιβάλλον που θα ευνοεί τη μελέτη και την περισυλλογή και β) η βελτίωση της οικονομικής και της πνευματικής ζωής σε όλα τα διαμερίσματα της χώρας.

Οι πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν τον Ιούλιο του 1965, με την πτώση της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου, δεν επέτρεψαν τις εξαγγελίες της νέας κυβέρνησης για τα πανεπιστήμια, με εξαίρεση τα Διατάγματα του 1964 (για την ίδρυση του Πανεπιστημίου Πατρών και της Φιλοσοφικής Σχολής στα Ιωάννινα), να πάρουν τη μορφή Νομοσχεδίου, όπως στις περιπτώσεις των Νομοσχεδίων του 1911, 1922 και 1932.

Στα χρόνια της επτάχρονης δικτατορίας (1967-1974) ανατρέπεται με τον Α.Ν. 1967 το μεταρρυθμιστικό φιλελεύθερο εγχείρημα της περιόδου 1964-65, με ιδιαίτερα αρνητικές

επιπτώσεις στον πανεπιστημιακό χώρο. Η δικτατορία με μια σειρά νομοθετικών παρεμβάσεων, θα διαμορφώσει ένα εντελώς διαφορετικό πανεπιστημιακό τοπίο. Με το Ν.Δ. 670/70, το Α.Ν.533/1968 και το Ν.Δ.93/1969 θεσμοθετούνται αντίστοιχα η τελική επιλογή πρυτανικών αρχών, οι προϋποθέσεις κατάληψης θέσεων βοηθητικού διδακτικού προσωπικού και ο διορισμός των Διοικητικών Συμβουλίων των φοιτητικών συλλόγων από το δικτατορικό καθεστώς. Επίσης, με το Ν.Δ.95/1969 (ΦΕΚ Α'25), καθιερώνεται η δωρεάν διανομή συγγραμμάτων στους φοιτητές, υποτάσσοντας έτσι την ακαδημαϊκή γνώση στον ασφυκτικό ιδεολογικό έλεγχο του καθεστώτος (ό. π.: 40-45).

Σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές χαρακτηρίζουν τα μετέπειτα χρόνια. Η πτώση της δικτατορίας θα βρει την εκπαίδευση σε κατάσταση «πολιορκίας». Τα συσσωρευμένα ελλείμματα της ελληνικής εκπαίδευσης θα δημιουργήσουν την ανάγκη για άμεσες παρεμβάσεις-τομές στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, προκειμένου αυτό να προσαρμοστεί στις νέο-διαμορφούμενες κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες. Δημιουργούνται έτσι έντονες πιέσεις για εκδημοκρατισμό, αναβάθμιση των σπουδών, συμμετοχή και πανεπιστημιακό άσυλο από το φοιτητικό κίνημα που με την εξέγερση του Πολυτεχνείου το 1973 διεκδικεί ένα νέο δημοκρατικό καταστατικό χάρτη της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (ό. π., : 41).

Ισχυρή ένδειξη ότι το μήνυμα έχει ληφθεί από τη νέα κυβέρνηση της «Εθνικής Ενότητας» από τη Ν.Δ., με τον Κ. Καραμανλή, αποτελεί και το Σύνταγμα του 1975 με το οποίο κατοχυρώνεται η απαγόρευση και ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων, η ελευθερία στη διδασκαλία και την έρευνα, το πανεπιστημιακό άσυλο καθώς και η δωρεάν παιδεία, η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας σ' όλη την εκπαίδευση και η 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση. Μια νέα συγκροτούμενη Επιτροπή Παιδείας, από τον Υπουργό Παιδείας Ν. Λούρο, έχει ως αποστολή της τη σύνταξη νέου καταστατικού χάρτη για τα Α.Ε.Ι. Η επιτροπή διατηρεί τη διάρθρωση ύλης του Ν.5343/32 αλλά θα εισηγηθεί σημαντικές καινοτομίες, όπως την εκπροσώπηση του επιστημονικού βοηθητικού προσωπικού και των φοιτητών σε όλα τα συλλογικά όργανα των Α.Ε.Ι και την ουσιαστική συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων, την καθιέρωση ως βασικής ακαδημαϊκής μονάδας με πολυδιάστατο διοικητικό, εκπαιδευτικό και επιστημονικό χαρακτήρα τον τομέα αντί της έδρας, τη συμμετοχική εκλογή του διδακτικού προσωπικού και την καθιέρωση του πανεπιστημιακού ασύλου (ό. π.: 46-54).

Στη δεκαετία του 1980, για άλλη μια φορά, σημαντικές κοινωνικοπολιτικές αλλαγές επηρεάζουν την εκπαιδευτική πολιτική, η οποία χαρακτηρίζεται από μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που τείνουν να έχουν από εδώ και στο εξής ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

2. 3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την παραπάνω σύντομη εξιστόρηση προκύπτει ότι η πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Ελλάδα ελάμβανε χώρα στο μοναδικό Πανεπιστήμιο της Αθήνας, ο οργανωτικός Νόμος για τη λειτουργία του οποίου παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητος στο μεγαλύτερο μέρος της πρώτης περιόδου. Οι πρώτες ουσιαστικές αλλαγές στην πανεπιστημιακή μας εκπαίδευση πραγματοποιήθηκαν το 1911, ενισχύθηκαν με επιπρόσθετες αλλαγές το 1922 και επιτεύχθηκε η διεύρυνση της με την ίδρυση του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης το 1925.

Στη δεύτερη περίοδο, οι συχνές πολιτικές μεταβολές συμπαρέσυραν τις μεταρρυθμίσεις που επιχειρήθηκαν στον πανεπιστημιακό χώρο, συχνά ανατρέποντας, αναστέλλοντας ή τροποποιώντας τις οποιεσδήποτε καινοτόμες προσπάθειες. Ωστόσο, οι σημαντικότερες αφορούσαν : α) την ίδρυση του «Οργανισμού» του Πανεπιστημίου Αθηνών (Ν.5343, 1932), ο οποίος ευθυνόταν για την καλύτερη οργάνωση και διοίκηση του Πανεπιστημίου και λειτούργησε για περίπου μισό αιώνα, β) την αποκέντρωση του πανεπιστημιακού θεσμού, στη δεκαετία του 1960, που ξεκίνησε με την ίδρυση του Πανεπιστημίου Πατρών και της Φιλοσοφικής σχολής στα Ιωάννινα και συνεχίστηκε με την πρόταση για ίδρυση Πανεπιστημίου στην Κρήτη, Ιονίου Ακαδημίας στην Κέρκυρα, Πολυτεχνείου στη Λάρισα και Αττικού Πανεπιστημίου και γ) με το σύνταγμα του 1975, όπου δρομολογήθηκε ο εκδημοκρατισμός της

εκπαίδευσης με την καθιέρωση της δωρεάν παιδείας, της δημοτικής γλώσσας, του πανεπιστημιακού ασύλου και της ελευθερίας στη διδασκαλία και την έρευνα.

3. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑ

Η διαδικασία πρόσβασης στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση και κυρίως η κοινωνιολογική της σημασία εξετάζεται με βάση τρία κριτήρια: α) με τον ιδεολογικό προσανατολισμό της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης καθώς και την τυπική διαδικασία εγγραφής των ενδιαφερομένων φοιτητών στο(-α) Πανεπιστήμιο(-α), β) με τη, σε γενικές γραμμές, εξέλιξη του ελληνικού πληθυσμού στο σύνολό του σε σχέση με την αντίστοιχη εξέλιξη του μορφωτικού του επιπέδου και γ) με τη γεωγραφική κατανομή των σχολείων της γενικής εκπαίδευσης.

3. 1 ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ

3. 1. 1 Πρώτη περίοδος

Ο ιδρυτικός νόμος και τα σχετικά Β.Δ. για τη λειτουργία αρχικά του οθώνειου Πανεπιστημίου και αργότερα του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης δεν αναφέρονται άμεσα στην σκοπιμότητα και στον ιδεολογικό προσδιορισμό της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Όμως, οι θέσεις σημαντικών προσώπων κυρίως από το χώρο της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στην εποχή του Όθωνα, η σύνθεση του Πανεπιστημίου με τις τέσσερις σχολές καθώς και η υποχρέωση των απόφοιτων των τριών σχολών να σπουδάζουν επί ένα έτος επιπρόσθετα στη φιλοσοφική σχολή, καθιστούν φανερό τον προσανατολισμό του οθώνειου Πανεπιστημίου κυρίως στο «σχολαστικισμό» και στον «θεωρητικό, αρχαϊκό ψευδοκλασικισμό» (Μπουζάκης, ό. π.: 38-39, 66, 87).

Εμμέσως πλην σαφώς διαμορφώνεται στη συνέχεια από αρκετούς υπουργούς παιδείας ο πολιτικός, εθνικός και εκπολιτιστικός ρόλος του Πανεπιστημίου στην προσπάθεια τους να θεμελιώσουν ως επιτακτική την ανάγκη για ψήφιση των νομοσχεδίων τους από τη Βουλή. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελεί η άποψη του συντάκτη της εισηγητικής έκθεσης των νομοσχεδίων του 1899 ότι το Πανεπιστήμιο είναι «κορωνίδα του όλου εκπαιδευτικού συστήματος» και «κέντρο συνεκτικό πάντων των υποδούλων χριστιανικών λαών της Ιλλυρικής Χερσονήσου και της Ανατολής» (ό. π.: 48, 160-164). Η προσπάθεια του Αλ. Παπαναστασίου για αλλαγή του προσανατολισμού της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στις νέες πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές εξελίξεις στον ελλαδικό χώρο δεν ευδοκίμησε, αφού συνεχίστηκε η επικράτηση του εθνικού, ηθικοπλαστικού και εκπολιτιστικού ρόλου του ιδρύματος και η παντοδυναμία του (ό. π.: 51-52, 65-66). Η νέα αισιόδοξη προσπάθεια που διαφάνηκε με το Νόμο 2905 του 1922 καθώς και με την ίδρυση του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης για σύγχρονο προσανατολισμό της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, παρέμεινε απραγματοποίητη εξαιτίας της ασυνεπούς εκπαιδευτικής πολιτικής.

Σε αντίθεση με τη συγκεκριμένη εικόνα που παρουσίαζε η επίσημη θέση της πολιτείας στο θέμα του ιδεολογικού προσανατολισμού της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, η διαδικασία πρόσβασης σε αυτήν ήταν σαφώς διατυπωμένη. Βασική προϋπόθεση για την εγγραφή ενδιαφερομένων φοιτητών αποτελούσε η απόκτηση του απολυτηρίου του γυμνασίου. Η διάταξη αυτή, όμως, δεν πρέπει να τηρήθηκε με συνέπεια κυρίως στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του, αφού το ίδιο έτος συστάθηκε ειδική επιτροπή ενώπιον της οποίας εξετάζονταν οι ενδιαφερόμενοι φοιτητές που δεν διέθεταν απολυτήριο γυμνασίου.

Η ανάγκη θεσμοθέτησης των γραπτών εξετάσεων για την εισαγωγή στο Πανεπιστήμιο ήταν ένα βασικό πρόβλημα που επεδίωξαν αρκετοί υπουργοί παιδείας να επιλύσουν με αλληπάλληλα νομοσχέδια κυρίως στις δύο δεκαετίες γύρω από την αλλαγή του 19^{ου} αιώνα. Το ενδιαφέρον τους, ή, και σε ορισμένες περιπτώσεις, τον υπερβολικό τους ζήλο για την επίλυση του προβλήματος μπορεί να ερμηνεύσει κανείς, μεταξύ άλλων, με τις πραγματικές ελλείψεις που παρουσίαζε η πανεπιστημιακή ή γενικά η εκπαίδευση, ή ακόμη με πολιτική σκοπιμότητα που, μάλλον, συγκάλυπτε την ελλιπή εποπτική εικόνα που είχε η ηγεσία του υπουργείου παιδείας για την πραγματική λειτουργία της εκπαίδευσης. Στις εισηγητικές τους εκθέσεις επισημαίνονται αρκετές ελλείψεις στα γυμνάσια και κυρίως η ελλιπή εγκυκλοπαιδική μόρφωση των ενδιαφερομένων μαθητών για φοίτηση στο

Πανεπιστήμιο. Ο Καλλιφορνάς θεωρεί την καθιέρωση των εισαγωγικών εξετάσεων ως «ανάγκη καθαρμού της χώρας». Οι εισαγωγικές εξετάσεις, τονίζει και ο Στάης το 1900, θα προφυλάξουν το Πανεπιστήμιο του λοιπού από τη «κλύμη και την υποστάθμη» (ό. π.: 41, 52-54, 60). Με το Νόμο 2905 του 1922 αποφασίζεται τελικά ότι όλοι οι ενδιαφερόμενοι για φοίτηση στο Πανεπιστήμιο οφείλουν να υποβάλλονται σε εισαγωγικές εξετάσεις και εφόσον επιτύχουν να φοιτήσουν σε σχολή ανάλογα με τον τύπο απολυτηρίου μέσης εκπαίδευσης που διαθέτουν.

3. 1. 2 Δεύτερη περίοδος

Κατά τη δεύτερη περίοδο (1930-1980), οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και ο εθνικός προσανατολισμός της χώρας, σε συνδυασμό με την πολιτική αστάθεια, το πολωτικό κλίμα, την ολοκλήρωση του αστικού-καπιταλιστικού καθεστώτος και την ένταξή της στους διεθνείς δυτικούς στρατιωτικούς και οικονομικούς σχηματισμούς (NATO, ΕΟΚ) σηματοδότησαν την εξέλιξη της Γενικής καθώς και της Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. (Μπουζάκης, 2006 :15).

Με την ψήφιση του νόμου 5343 του 1932, θα υπάρξουν πολλές συζητήσεις για το νέο καταστατικό χάρτη του Πανεπιστημίου Αθηνών και το σφαιρικότερο ρόλο του πανεπιστημίου. Οι αντιλήψεις των εισηγητών του νεοϊδρυόμενου Οργανισμού, οι οποίες αποτυπώνονται στην εισηγητική έκθεση και τα πρακτικά των συζητήσεων στη Βουλή και τη Γερουσία, συμφωνούν στον προσδιόσιμο «εθνικό» ρόλο του πανεπιστημίου (ό. π.:16). Παρόλα αυτά ενδογενής παράγοντες του εκπαιδευτικού συστήματος, όπως οι αυστηρές εισαγωγικές εξετάσεις του Γυμνασίου, η κατάργηση των κλασικών Γυμνασίων και Ημιγυμνασίων και η καθιέρωση του *numerous clausus* για κάθε σχολή, ενισχύουν τους επιλεκτικούς μηχανισμούς του κράτους στο σχολικό σύστημα, έτσι ώστε να δημιουργείται μια αντίστοιχη κοινωνική και εκπαιδευτική πυραμίδα. Στόχοι της τότε κυβέρνησης η αντιμετώπιση της εγκατάλειψης της λαϊκής παιδείας και του πληθωρισμού της Μέσης και της Ανώτατης Εκπαίδευσης, η έμφαση στον αναπτυξιακό ρόλο του πανεπιστημίου, η σύνδεσή του με τις κοινωνικοοικονομικές ανάγκες της χώρας και η εξασφάλιση μ' αυτόν τον τρόπο της επαγγελματικής αποκατάστασης όλων των πτυχιούχων (ό. π. : 24).

Στη δεκαετία του 1950, μέσα στο εμφυλιοπολεμικό κλίμα που επικρατεί στη χώρα μας και με τη συνακόλουθη εδραίωση ενός αυταρχικού- συγκεντρωτικού κράτους, η εκπαίδευση θα επιβεβαιώσει τους συντηρητικούς ιδεολογικοπολιτικούς της προσανατολισμούς που συνδέονται με τον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό. Ζητούμενο της εποχής είναι η παραγωγή επιστημόνων ικανών όχι τόσο για να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας αλλά για να προβάλλουν κυρίως την ιδέα του Έθνους (ό. π.: 28, 64).

Με τον άμεσο κρατικό παρεμβατισμό και τον ασφυκτικό ιδεολογικό έλεγχο του καθεστώτος του 1967 ήταν αδιανόητη οποιαδήποτε ουσιαστική μεταρρυθμιστική προσπάθεια στην εκπαίδευση και ιδιαίτερα στα Πανεπιστήμια, η λειτουργία των οποίων χαρακτηριζόταν από ένα παιδαγωγικό-κοινωνικοποιητικό, εθνικό και πολιτιστικό ρόλο. Σημαντικότερες προτάσεις της διορισμένης από το καθεστώς Επιτροπής Παιδείας θεωρούνται εκείνες για τα Προγράμματα σπουδών και επιλογής των εισακτέων για κάθε σχολή σπουδαστών με γνώμονα κυρίως τη συνολική βαθμολογία των τριών τελευταίων τάξεων του εξατάξιου Γυμνασίου.

Στα μετέπειτα χρόνια, με το Σύνταγμα του 1975, με το οποίο ικανοποιείται το αίτημα των εκπαιδευτικών Νομοσχεδίων του 1964 για βασικές τομές στην εκπαίδευση, τονίζεται ο ρόλος της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης ως παράγοντας πνευματικής, κοινωνικής, πολιτιστικής, επιστημονικής, τεχνολογικής και οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Τώρα θεωρείται επιβεβλημένη η βελτίωση της ποιότητας των σπουδών, έτσι ώστε οι νέοι επιστήμονες να μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της σύγχρονης επιστήμης και τεχνολογίας σε διεθνές επίπεδο. Με επιτυχείς εισαγωγικές εξετάσεις μπορεί κανείς να εγγραφεί στο Πανεπιστήμιο μόνο από το Γενικό Λύκειο και σε ορισμένες Σχολές Θετικών Επιστημών από το Τεχνικό Λύκειο, ενώ από το Επαγγελματικό Λύκειο και τις Τεχνικές

Σχολές νέου τύπου οι μαθητές περνούν αυτομάτως στην αγορά εργασίας (Μπουζάκης, 2006: 47, 51, 52).

Όλα τα παραπάνω οδηγούν στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας, ο οποίος επικυρώνεται με την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, το 1981.

3. 2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

3. 2. 1 Πρώτη Περίοδος

Με τους νόμους 1834 και 1836 ρυθμίζονταν η οργάνωση και λειτουργία των σχολείων της Γενικής Εκπαίδευσης - και συγκεκριμένα του εξαετούς υποχρεωτικού δημοτικού σχολείου, η ίδρυση και συντήρηση του οποίου είχε ανατεθεί στους κατά τόπους δήμους και κοινότητες- και των σχολείων της μέσης εκπαίδευσης, - του τριετούς ελληνικού σχολείου και του τετραετούς γυμνασίου, την φροντίδα των οποίων είχε αναλάβει το ίδιο το κράτος. Με την εδώ σύντομη εξέταση επιδιώκεται να καταδειχθεί ότι η φοίτηση στα σχολεία αυτά αποτελούσε ναί μεν έμμεση αλλά βασική προϋπόθεση στη διαδικασία πρόσβασης στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Και τούτο γιατί: α) η αδιαφορία των δήμων και κατ' επέκταση της πολιτείας για ίδρυση σχολείων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε αγροτικές, και κυρίως σε απομακρυσμένες, περιοχές οδήγησε τους κατοίκους τους στον αναλφαβητισμό και επομένως στον εκ των προτέρων αποκλεισμό τους από την πανεπιστημιακή εκπαίδευση και β) η ίδρυση σχολείων μέσης εκπαίδευσης σε αστικά κέντρα και κυρίως των γυμνασίων στις πρωτεύουσες των νομών ευνοούσε εκ των προτέρων μαθητές από ανώτερα ή μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα κυρίως του αστικού πληθυσμού (Τσουκαλάς, 1977: 399).

Από τον παρακάτω **πίνακα 1** γίνεται εμφανές ωστόσο, ότι ο αγροτικός πληθυσμός, που σταδιακά μειωνόταν αισθητά, σε σύγκριση με τον αστικό και ημιαστικό πληθυσμό στο σύνολό τους, υπερτερούσε σημαντικά έως τα τέλη αυτής της περιόδου. Από τον ίδιο πίνακα και τον πίνακα 2 προκύπτει, όμως, ότι τα ποσοστά φοίτησης των παιδιών σχολικής ηλικίας στο σύνολο τους, αγοριών και κοριτσιών, στο δημοτικό σχολείο ως το τέλος του 19^{ου} αιώνα μόλις ξεπερνούσαν το 50%¹. Αυτό σημαίνει ότι το υπόλοιπο 50% περίπου συμπεριλαμβανόταν στον αναλφάβητο πληθυσμό, τα ποσοστά του οποίου, όπως προκύπτει από τον **πίνακα 2**, παρέμειναν ως τα τέλη αυτής της περιόδου αρκετά υψηλά. Στις σχετικές βιβλιογραφικές πηγές διαπιστώνει κανείς ότι πρωταρχική αιτία αυτού του φαινομένου αποτελούσε η ανυπαρξία σχολείων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Χαρακτηριστική είναι η μαρτυρία του Υπουργού Παιδείας Θεοτόκη στην εισήγησή του για την ψήφιση των Νομοσχεδίων το 1889: «Σήμερα φοιτούν στα δημοτικά σχολεία 97.000 μαθητές, ενώ θα έπρεπε να φοιτούν 200.000. Χώρα στην οποία σε 3.000 κωμοπόλεις και κόμμες δεν υπάρχει σχολείο, χώρα στην οποία [...] σε 105.000 παιδιά δεν παρέχεται καμία εκπαίδευση, δεν πρέπει να καυχάται για τον πολιτισμό της» (Πυργιωτάκης, 1996: 54). Η σύγκριση ανάμεσα στον αριθμό των σχολείων από τη μια και στον αριθμό των δήμων και των οικισμών του Βασιλείου από την άλλη, όπως διαπιστώνει και η Καλαφάτη, «εικονογραφεί αρκετά καλά τις ελλείψεις: το 1856 λειτουργούν 431 σχολεία αρρένων σε 274 δήμους που περιλαμβάνουν 2.715 οικισμούς. Κατά συνέπεια ο μέσος όρος είναι 1,6 σχολεία/δήμο, ενώ 2.284 οικισμοί (84%) παραμένουν χωρίς σχολείο». (Καλαφάτη, Ε., 1988: 111)².

Επομένως, τα παραπάνω ποσοστά του αναλφαβητισμού δεν μπορεί να τα συνδέσει κανείς μόνο με τις άμεσες και ζωτικές ανάγκες μεγάλης μερίδας των κατοίκων του αγροτικού πληθυσμού που για την επιβίωση των οικογενειών τους αδιαφορούσαν για την εκπαίδευση. Και τούτο γιατί, τα γραμματοδιδασκαλεία, δηλαδή σχολεία, τα μοναδικά σε απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές, με ελλιπείς εγκυκλοπαιδικές γνώσεις των δασκάλων ή και με ανύπαρκτη ή αρκετά περιορισμένη την επαγγελματική τους κατάρτιση, μπόρεσαν όχι μόνο να επιβιώσουν στη δημόσια εκπαίδευση αλλά και να πολλαπλασιαστούν επί 50 χρόνια μετά την ψήφιση του νόμου για την κατάργησή τους (Καλαφάτη, ό.π.: 112).

¹ Οι αριθμοί που αναφέρονται έως την περίοδο προ του 1930, διευκρινίζουν τόσο ο Μυλωνάς όσο και ο Τσουκαλάς, είναι εκτιμήσεις αμφίβολες (Μυλωνάς, 1982: 64. Τσουκαλάς, ό. π.: 408).

² Το 1870 τα 2/3 των οικισμών στερούνται σχολείων. Το 1879 υπάρχουν 2.875 οικισμοί (70%) για όλο το Βασίλειο, από τους οποίους 2.430 (71%) βρίσκονται στο αρχικό έδαφος. Καλαφάτη, ό. π.: 111.

Πίνακας 1
Εξέλιξη του πληθυσμού (1830-1928) και
ποσοστά φοίτησης σε δημοτικά σχολεία

Έτος	Αγροτικός % (Χωριά με πληθυσμό έως 2000)	Ημιαστικός % (Κωμοπόλεις με πληθυσμό 2001-5000)	Αστικός % (Πόλεις με πληθυσμό άνω 5000 κατοίκων)	Ποσοστά φοίτησης σε δημοτικά σχολεία		
				Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
1830	80-85%	(10-15%)		-	-	-
1869	-	-	-	37%	8%	23%
1856	73,86%	13,08%	13,06%	-	-	-
1870	76,53%	8,76%	14,71%	-	-	-
1879	-	-	-	50%	9%	28%
1889	-	-	-	-	-	45%
1896	68,71%	9,67%	21,62%			
1907	-	-	-	75%	33%	54%
1920	63,66%	9,69%	26,05%	-	-	-
1928	57,50%	9,21%	33,29%	-	-	-

Τσουκαλάς, 1977:99, 165, Φράγκος, 1980:62, Καλαφάτη, Ε., 1988:109,112, Πυργιωτάκης, Γ. 1996:83

Πίνακας 2
Η εξέλιξη της φοίτησης στα δημοτικά σχολεία και
ποσοστά αναλφάβητων

Έτος	Φοίτηση στα δημοτικά σχολεία		Ποσοστά αναλφάβητων κατά φύλο (1830-1828)	
	Αριθμός μαθητών σε χιλιάδες	% μαθητών στο σύνολο των παιδιών σχολικής ηλικίας	Ανδρες	Γυναίκες
1828-30	-	-	90-95% ;	
1830	6	8%	-	-
1840	-	-	87,5%	;
1855	35	29%		
1879	-	-	69,20%	92,90%
1895	158	53%		
1907	-	-	50,20%	82,55%
1908	241	72%		
1920	-	-	43,81%	72,62%
1928	636	82%	36,23%	64,04%
1937	977	88%		

Τσουκαλάς, 1977: 392-393. Μυλωνάς, 1982: 64, 68. Πυργιωτάκης, Γ. , 1996: 48-49

Την προνομιακή μεταχείριση κυρίως του αστικού πληθυσμού εξυπηρετούσαν και τα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης, μια συνοπτική εικόνα των οποίων αποκτά κανείς στο δεύτερο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα από τον **πίνακα 3**. Μια πρώτη διαπίστωση είναι ότι σε κάθε Νομό ή κάποια νησιά υπήρχαν αρκετά ή ελάχιστα ελληνικά σχολεία, ανάλογα με την πληθυσμιακή πυκνότητα και την έκτασή τους,³ και, εκτός από την Αθήνα, από ένα γυμνάσιο

³ Τα υψηλότερα ποσοστά φοίτησης στα σχολεία της μέσης εκπαίδευση τα συναντάμε κυρίως σε περιοχές όπου κυριαρχεί η μικρή και η μέση ιδιοκτησία, Πελοπόννησος και Κυκλάδες. (Τσουκαλάς, ό. π.: 420).

στην πρωτεύουσα του Νομού ή σε ένα μεγάλο νησί. Το μέτρο αυτό συνέβαλε έμμεσα στη βαθμιαία μετακίνηση οικογενειών του αγροτικού πληθυσμού που επιθυμούσαν τις σπουδές των παιδιών τους στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στην Αθήνα.

Πίνακας 3
Σχολεία μέσης εκπαίδευσης 1869, 1878-1879

Περιοχή/ πόλη	1869				1878-79	
	Ελληνικά σχολεία	Ελληνοδι δάσκαλοι	Γυμνάσια	Καθηγητές	Γυμνάσια	Καθη- γητές
Αττική /Βοιωτία	9	27	3	22		
Αθήνα-Πειραιάς					Βαρβάκειο	17
					Α', Β', Γ' Αθήνας	9
					1 Πειραιά	7
					Σύνολο 5	
Φθιώτιδα	8	15	1	6		
Λαμία					1	7
Αιτωλ/ρνανία	11	18	1	6		
Μεσολόγγι					1	6
Εύβοια	7	35	1	6		
Χαλκίδα					1	7
Κυκλάδες	17	35	1	6		
Αχαΐα	9	19	1	6		
Πάτρα					1	7
Μεσσηνία	11	21	1	6		
Καλάμαι					1	7
Λακωνία	10	18	1	6		
Σπάρτη					1	7
Αρκαδία	14	24	1	6		
Τρίπολη					1	6
Αργολίδα	10	23	1	6		
Ναύπλιο					1	6
Κόρινθος					1	6
Πύργος					1	6
Αίγιον					1	6
Σύρος					1	6
Κέρκυρα	4	9	1	6	1	8
Ληξούριον					1	5
Κεφαλληνία	3	3	1	6	1	6
Λευκάδα					1	4
Ζάκυνθος	1	3	1	6	1	6
Σύνολο	114	236	15	94	22	154

Γ. Πυργιωτάκης, 1996: 70, 75

«Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση λειτούργησε γενικά σαν αληθινό εφαλτήριο κοινωνικής κινητικότητας και αποτέλεσε τη γενική προϋπόθεση της μετάπλασης μιας σημαντικής μερίδας των γόνων της μικρής αγροτικής ιδιοκτησίας σε εν δυνάμει και ενεργεία μικροαστούς». (Τσουκαλάς, ό. π.: 429). Το κίνητρο αυτό συνδεόταν και με την καλύτερη οργάνωση και λειτουργία των σχολείων της μέσης εκπαίδευσης της Αθήνας. Το εν λόγω πλεονέκτημα των σχολείων της πρωτεύουσας είναι εμφανές στον **πίνακα 3**, από τον οποίο προκύπτει ο μεγάλος αριθμός καθηγητών στα Γυμνάσιά της καθώς και στον **πίνακα 4**, στον οποίο καταγράφονται τα μεγάλα ποσοστά φοίτησης στα σχολεία της Αθήνας, ποσοστά που έως σχεδόν τα τέλη του 19ου αιώνα υπερβαίνουν κατά πολύ τον εθνικό μέσο όρο (Βλ. και Τσουκαλάς ό. π.: 415).

Μια δεύτερη επίδραση του παραπάνω μέτρου ήταν ο εκ των προτέρων αποκλεισμός μαθητών αγροτικών οικογενειών που δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα ή έντονο το ενδιαφέρον για σπουδές των παιδιών τους στη γυμνασιακή και στη συνέχεια στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση.

Αναλυτικότερα, τα ποσοστά των μαθητών της μέσης εκπαίδευσης σε σχέση με τον πληθυσμό των παιδιών της αντίστοιχης ηλικίας ήταν κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα μεταξύ 5-8%, ενώ το 1924 μόλις ανέρχονταν το 11,1% (Βλ. **πίνακα 4**). Όσον αφορά τα ποσοστά εκπροσώπησης του συνολικού πληθυσμού στη φοίτηση των σχολείων της μέσης εκπαίδευσης ήταν μηδαμινά. Επομένως, το φαινόμενο της «υπερεκπαίδευσης» για τα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης στην Ελλάδα σ' αυτή την περίοδο (Τσουκαλάς: ό.π.: 401, 402) ισχύει απλά μόνο σε σύγκριση με την αντίστοιχη εκπαίδευση σε προηγμένα ευρωπαϊκά κράτη, η οργάνωση της Γενικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης των οποίων, καθώς και η κοινωνική σύνθεση, το μορφωτικό και πολιτιστικό τους επίπεδο παρουσίαζαν μια εντελώς διαφορετική εικόνα από εκείνη στο νεοελληνικό κράτος.

Μια τρίτη κατηγορία μαθητών με δυσμενείς προϋποθέσεις για φοίτηση στη μέση και στη συνέχεια για πρόσβαση στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση, ίσως ενδιάμεση των δύο προηγούμενων, ήταν υποχρεωμένοι να χρηματοδοτούν τις σπουδές τους με την προσωπική τους εργασία.⁴

Ωστόσο, η «υπερεκπαίδευση» αυτή τόσο στη μέση όσο και στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση δεν συγκλίνει με την εκ διαμέτρου αντίθετη διαπίστωση ότι η Ελλάδα εξακολουθεί ως το Β' παγκόσμιο πόλεμο να παρουσιάζει ποσοστό αναλφαβητισμού σχετικά υψηλό και παραμένει από αυτή την άποψη καθαρά καθυστερημένη σε σχέση με τις βιομηχανοποιημένες χώρες (ό. π.: 425).

Πίνακας 4
Ποσοστά μαθητών μέσης εκπαίδευσης γενικά και κατά Νομούς

Έτος	Σε σχέση με το(ν)		Ποσοστά φοίτησης κατά νομούς (επί 1.000 κατοίκων)									
	σύνολο πληθυσμού	ηλικίας αντίστοιχης σχολικής	Αττική	Εύβοια	Φθιώτιδα	Αιτωλία	Αχαΐα	Αρκαδία	Αργολίδα	Μεσσηνία	Λακωνία	Με-σος όρος
1830	0,33	3,6										
1855	0,48	4,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1878	0,70	5	20	7,4	5,5	6,0	7,0	5,2	9,0	6,8	5,6	7,9
1900	-	-	14,4	10,5	7,9	6,7	12,7	10,9	9	12,9	11,7	9,8
1901	0,98	8,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1907	-	-	14,1	9,8	8,2	6,1	12,2	11,8	9,9	14,3	13,3	10,5
1911			18,2	11,3	8,9	7,0	15,5	14,5	13,5	17,6	16,4	12,9
1924		11,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Τσουκαλάς, 1977: 397, 414. Πυργιωτάκης, Γ., 1996: 66

3. 2. 2 Δεύτερη περίοδος

⁴ Οι 146 από τους 1.233 μαθητές (περίπου 15%) σε διάφορα σχολεία της Αθήνας για άπορους μαθητές προέρχονταν κατά το σχολικό έτος 1891-92 από την επαρχία και «χρηματοδοτούσαν τις σπουδές τους κάνοντας ευκαιριακές εργασίες. Έτσι, ανάμεσα τους βρίσκουμε 14 εργάτες, 125 φορτοεκφορτωτές, 117 υπηρέτες, 306 στιλβωτές και 86 βοηθούς οικοδόμους». (Τσουκαλάς, ό.π.: 415, υποσημ.).

Με τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις της δεύτερης περιόδου (1928-32), βασικός σκοπός των οποίων είναι η εκπαίδευση των «μεγάλων λαϊκών μαζών» και η επαναφορά της πρακτικής μόρφωσης, ιδρύονται δημοτικά μικτά σχολεία που χαρακτηρίζονται «γενικής μορφώσεως» και στη συνέχειά τους αποτελούν τα Επαγγελματικά σχολεία και Γυμνάσια. Τα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης διακρίνονται σε Γυμνάσια και πρακτικά Λύκεια. Στα Επαγγελματικά σχολεία γράφονται οι απόφοιτοι του Δημοτικού που δεν επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Γυμνάσιο. Καταργούνται τα Ελληνικά σχολεία όπου λειτουργεί εξετάζιο Γυμνάσιο ή Λύκειο, ενώ διατηρούνται σε άλλα μέρη με δυο τάξεις και ονομάζονται ημιγυμνάσια. Οι μαθητές των ημιγυμνασίων υποβάλλονται σε κατατακτήριες αλλά και απολυτήριες εξετάσεις για να παρακολουθήσουν τα μαθήματα του εξετάζιου Γυμνασίου ή του πρακτικού Λυκείου, γεγονός που σημαίνει ότι ελαχιστοποιούνται οι πιθανότητες παρακολούθησης από μαθητές αγροτικών περιοχών λόγω των διαφόρων πρακτικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν, αλλά και λόγω της πιθανότητας αποτυχίας τους στις εξετάσεις (Μυλωνάς, 1982).

Η μετέπειτα μακρά περίοδος στασιμότητας συνεχίζεται έως την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, η οποία με πρωτεργάτη τον Ε. Παπανούτσο προέβλεπε μεταξύ άλλων: δωρεάν παιδεία, εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση και καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας, μέτρα που διευκολύνουν τη φοίτηση στη Μέση Εκπαίδευση από όλα τα κοινωνικά στρώματα και κατά συνέπεια μια δικαιότερη πρόσβαση στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Μετά την κατάργησή της το 1967, επανέρχεται η εν λόγω μεταρρύθμιση με την εκπαιδευτική πολιτική της μεταπολίτευσης του 1974, η οποία μεταξύ άλλων προέβλεπε την κατάργηση των εισιτηρίων εξετάσεων στο Γυμνάσιο και την καθιέρωσή τους μόνο στο Λύκειο Γενικής Κατεύθυνσης καθώς και την ίδρυση Τεχνικού Επαγγελματικού Λυκείου.

Στο χρονικό αυτό διάστημα προκύπτει στην εκπαιδευτική μας πολιτική το βασικό δίλημμα: να διατηρηθεί η με νομοθετικά μέτρα ευνοούμενη «αποδοτική» εκπαίδευση για μαθητές από ανώτερα, κυρίως αστικά, κοινωνικά στρώματα ή να μεταρρυθμιστεί γενικά το εκπαιδευτικό σύστημα έτσι ώστε η φοίτηση στη μέση και πανεπιστημιακή εκπαίδευση να είναι δικαιότερη για όλα ανεξαιρέτως τα κοινωνικά στρώματα (Μυλωνάς, 1982: 33).

Το, κατ' αυτόν τον τρόπο διαμορφούμενο, εκπαιδευτικό σύστημα με τη θεωρητική ενιαία και ευθύγραμμη οργάνωσή του, ως προς την πρόσβαση στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση, δεν ευνοούσε μαθητές, οι οποίοι «δεν μπορούσαν» ή δεν «ήθελαν» να ακολουθήσουν αυτή τη διαδρομή με αποτέλεσμα να αδιαφορούν ή να εγκαταλείπουν σύντομα και οριστικά την εκπαίδευσή τους. Η διαπίστωσή μας αυτή θεμελιώνει τη δυσλειτουργικότητα του εκπαιδευτικού μας συστήματος, ένα δείγμα της οποίας αποτελεί η υπερεκπαίδευση στο Γυμνάσιο και το Πανεπιστήμιο από τη μια μεριά και η μεγάλη αποχή ή η σύντομη αποχώρηση από το δημοτικό σχολείο από την άλλη. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία ερευνών, διαπιστώνεται ότι δεν πρόκειται για ένα «παράδοξο» αλλά για τη λογική συνέπεια ενός σχολικού μηχανισμού, που είναι η αυστηρή επιλογή, όχι προφανώς κατά την κοινωνική προέλευση, αλλά κυρίως κατά τη γεωγραφική περιοχή, που είναι το ίδιο πράγμα.

Πίνακας 7
Γενική-Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση.
Ποσοστά φοίτησης κατά ομάδες ηλικιών σε δέκα ευρωπαϊκές χώρες.
Η εξέλιξή της μεταξύ 1956-1970.

ΧΩΡΕΣ	1956-58 Ηλικία 15-19 ετών	ΧΩΡΕΣ	1968-70 Ηλικία 17 ετών	ΧΩΡΕΣ	1968-70 Ηλικία 15-18 ετών
Γαλλία	30,7	Ελλάδα	45,8	Γαλλία	54,3
Αγγλία	19	Γαλλία	45,2	Ελλάδα	44,7
Γερμανία	17,3	Ιταλία	27,4	Αγγλία	39,4
Γιουγκοσλαβία	16,9	Αγγλία	26,2	Γιουγκοσλαβία	39,6
Ελλάδα	16,7	Αυστρία	23,6	Αυστρία	31,9
Ιταλία	14,4	Ισπανία	22,8	Ιταλία	30,8
Ισπανία	13,2	Πορτογαλία	22	Γερμανία	30,5

Αυστρία	13,1	Γερμανία	20,4	Ισπανία	26,7
Πορτογαλία	8,3	Γιουγκοσλαβία	-	Πορτογαλία	24,5
Τουρκία	3,3	Τουρκία	-	Τουρκία	21,1

OCDE: Aptitude intellectuelle et education. Paris, OCDE, 1962, σελ.202 πίν.Π και OCDE: La situation de l'enseignement dans les pays de l'OCDE, Paris, 1974, σελ.29, πιν.3. Μυλωνάς, 1982.

Ο **πίνακας 7** θα μας πείσει για τα υψηλά ποσοστά φοίτησης Ελλήνων μαθητών στη Γενική, Τεχνική κα Επαγγελματική Εκπαίδευση, ποσοστά υψηλότερα κι από αυτά άλλων πιο προηγμένων χωρών, τα οποία αποτελούν δείκτη έντονης κοινωνικής ζήτησης της Μέσης Εκπαίδευσης. Η σειρά που παίρνει η Ελλάδα ανάμεσα στις άλλες χώρες και στις τρεις στήλες, υπογραμμίζει την «υπερεκπαίδευσή» της. Το ίδιο φαινόμενο υποδηλώνεται από τους αριθμούς και στην Ανώτατη Εκπαίδευση στον **πίνακα 8**. Παρά το πολύ υψηλό αρχικό ποσοστό φοίτησης και την πτώση, σε απόλυτους αριθμούς, των ατόμων ηλικίας 20-24 ετών, κατά τη δεκαπενταετία 1950-1965, το ποσοστό φοίτησης εξακολουθεί να παραμένει υψηλό και παρουσιάζει μια έντονη τάση για αύξηση, παρά την καθιέρωση του numerus clausus.

Πίνακας 8
Αύξηση του αριθμού των φοιτητών στο Πανεπιστήμιο. Απόλυτοι αριθμοί και δείκτες.
(1950-1965)

ΧΩΡΕΣ	1955/56	1965/66	Δείκτης
Η.Π.Α.	2.678.623 100	5.570.271	208
ΕΛΛΑΔΑ	21.639 100	53.305	246
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	150.165 100	266.648	178
ΣΟΥΗΔΙΑ	22.647 100	59.643	263
ΕΛΒΕΤΙΑ	17.881 100	34.846	195
ΑΥΣΤΡΙΑ	19.124 100	48.895	256
ΔΑΝΙΑ	22.794 100	50.493	221
ΓΑΛΛΙΑ	152.246 100	367.000	241
ΑΓΓΛΙΑ	106.000 100	151.000	143
ΙΑΠΩΝΙΑ	609.963 100	1.107.327	182

OCDE, L' enseignement Secondaire, evolution et tendances, Paris, 1969, σελ.114. Μυλωνάς, 1982.

Παρά το γεγονός, όμως, της κατοχής μιας από τις καλύτερες θέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, όσον αφορά το ποσοστό φοίτησης, η Ελλάδα παρουσιαζόταν εκείνη την περίοδο σαν μια «χώρα αγραμμάτων» (ό.π : 66). Η εξέλιξη του ποσοστού αναλφάβητων, όπως κυμάνθηκε από τη δεκαετία του 1930 ως τη δεκαετία του 1980, διαφαίνεται στον **πίνακα 9**.

Πίνακας 9
Ποσοστό αναλφάβητου πληθυσμού

ΕΤΟΣ	ΑΝΔΡΕΣ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ %
1928	50
1951	32
1961	18
1971	14,2

Τσουκαλάς, ό.π. σελ.393· Εγκυκλοπαίδεια «Ελευθερουδάκης» τόμος 5, παράρτημα, σελ.117· Φραγκουδάκη – Καβουριάρη, ό.π. σελ.25· Μυλωνάς, ό.π. σελ.66.

Τέλος, μια προσπάθεια υπολογισμού του μορφωτικού επιπέδου των Ελλήνων κατά γεωγραφική ζώνη και μέσο αριθμό φοίτησης, από τον Β. Βαλαώρα και την Ε. Ποιμενίδου σύμφωνα με την απογραφή του 1961 και από τον Θ. Μυλωνά σύμφωνα με την απογραφή του 1971, μας επιτρέπει να διαπιστώσουμε τα παρακάτω. Το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών σε όλες τις ζώνες είναι πολύ κατώτερο από των ανδρών ενώ η διαφορά των επιπέδων ανδρών και γυναικών δεν παρουσιάζει σημαντικές μεταβολές στη δεκαετία 1961-1971. Οι άνδρες παρουσίασαν κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας αύξηση στα ποσοστά των κατηγοριών «Πτυχίο Πανεπιστημίου» και «Απολυτήριο Γυμνασίου», ενώ οι γυναίκες αύξησαν τα ποσοστά τους στην κατηγορία «Απολυτήριο Δημοτικού» και τα μείωσαν στις κατηγορίες «Αναλφάβητοι» και «Ημιαναλφάβητοι».

Πίνακας 11
Επίπεδο μορφώσεως των Ελλήνων (10 ετών και πλέον Απογραφή 1961 και 1971) κατά γεωγραφική ζώνη και μέσο αριθμό ετών φοίτησης.

Επίπεδο μορφώσεως	ΑΝΔΡΕΣ				ΓΥΝΑΙΚΕΣ			
	Σύνολο	Αστική Ζώνη	Ημιαστική Ζώνη	Αγροτική Ζώνη	Σύνολο	Αστική Ζώνη	Ημιαστική Ζώνη	Αγροτική Ζώνη
Πτυχίου Παν/μίου	'61 2,9	5,1	1,8	0,9	0,8	1,3	0,6	0,3
	'71 4,6	- 6,6	2,6	1,3	1,6	2,3	-1,1	-0,5
Απολυτήριο Γυμνασίου	'61 9,0	16,0	5,4	2,4	6,4	12,8	2,9	0,8
	'71 13,5	- 20	6,6	3,1	10,6	16,5	4,4	1,3
Απολυτήριο Δημοτικού	'61 51,1	52,0	51,1	50,2	36,5	42,1	36,3	30,6
	'71 55,1	- 53,3	58,2	57,7	44,4	47,3	44,6	38,5
Μερικές τάξεις του Δημοτικού	'61 29,4	21,5	33,3	36,7	28,9	25,8	31,7	31,4
	'71 20,8	- 16,0	25,1	28,9	22,4	20,2	26,0	25,1
Αναλφάβητοι	'61 7,6	5,4	8,4	9,8	27,4	18,0	28,5	36,9
	'71 6,0	- 4,8	7,5	9,0	21,0	13,7	24,0	34,6
Έτη φοιτήσεως στο σχολείο	'61 5,52	6,55	5,02	4,56	3,96	5,06	3,58	2,93
	'71 6,33	- 7,20	5,48	4,92	4,88	5,82	4,16	3,30
Διαφορά Έτη Φοιτήσεως 1961-1971	0,81	0,65	0,46	0,36	0,92	0,76	0,58	0,37

Βαλαώρας, 1969· Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών τη; 14^{ης} Μαρτίου 1971, Αθήνα, ΕΣΥΕ, 1975, ΤόμοςII, Μυλωνάς (ό.π.:71,72).

Το ποσοστό των «Αποφοίτων Γυμνασίου» και «Αποφοίτων Δημοτικού» είναι χαμηλό στις αγροτικές περιοχές και αυξάνεται, όσο κινούμαστε στην αστική ζώνη. Αντίθετα το ποσοστό των ημιαναλφάβητων και αναλφάβητων είναι υψηλό στην Αγροτική ζώνη και μειώνεται όσο κινούμαστε προς την αστική.

3. 3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ

Από την παραπάνω συζήτηση διαπιστώνεται ότι μαθητές από χαμηλά κοινωνικά στρώματα και ιδιαίτερα από απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές αντιμετώπιζαν κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου πολλές, και σε αρκετές περιπτώσεις, ανυπέβλητες δυσκολίες στην επιθυμία τους να αποκτήσουν γυμνασιακή και πολύ περισσότερο πανεπιστημιακή μόρφωση. Στην άποψη, επομένως, ότι «η στρατολόγηση των φοιτητών ήταν σχετικά «δημοκρατική» και ότι η πρόσβαση στο πανεπιστήμιο δεν περιοριζόταν αποκλειστικά στους γόνους των πλούσιων αστικών ή αγροτικών στρωμάτων» (Τσουκαλάς, ό. π.: 437) θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι επρόκειτο καθαρά για μια φαινομενικά «δημοκρατική» και συνειδητά επιλεκτική και προνομιακή για τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα διαδικασία. Εξάλλου, είναι κοινή η ομολογία ότι το Πανεπιστήμιο στο μεγαλύτερο μέρος της πρώτης περιόδου υπήρξε ο κατ' εξοχήν χώρος διανοητικής και ιδεολογικής σύνθεσης του κατατετημημένου Ελληνισμού και ένας τόπος οργάνωσης κοινωνικού επιμερισμού των ανώτατων στελεχών του (ό. π.: 443). «Το ελληνικό πανεπιστήμιο εξυπηρετεί άμεσα την αναπαραγωγή του διανοητικού άνθους όχι μόνο της ανεξάρτητης Ελλάδας αλλά επίσης και του Ελληνισμού της διασποράς [...]» (ό. π.: 448).

Μελετώντας τις εκπαιδευτικές εξελίξεις της δεύτερης περιόδου διαπιστώνεται ότι η δυσλειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελλάδας οφείλεται σε λόγους εγγενείς στη νεοελληνική κοινωνία και όχι σε λόγους υιοθέτησης προτύπων οργανώσεως από τις «φωτισμένες» χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Η δυσκολία των διαφόρων μεταρρυθμίσεων και κατά συνέπεια βελτίωσης του εκπαιδευτικού συστήματος προς το συμφέρον όλων προέρχεται μάλλον από αντιστάσεις καθαρά ιδεολογικές παρά από την έλλειψη ιδεών και πολιτικής θελήσεως. Γι' αυτό το λόγο φαίνεται ότι διατηρήθηκαν οι απροκάλυπτοι και λεπτοί μηχανισμοί «αποκλεισμού» ή «παραμερισμού» ή «εκπαιδευτικής υποτροφοδοσίας» των πληθυσμών της υπαίθρου χωρίς καμιά ουσιώδη μεταβολή ως τη δεκαετία του 1970 (Μυλωνάς, 1982).

Οι διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα του παρόντος διεθνούς συνεδρίου ή γενικά της ιστορικής έρευνας δεν πρέπει, ιδιαίτερα στη σύγχρονη εποχή της πληροφορικής και του αδυσώπητου διεθνούς ανταγωνισμού, να έχουν μόνο φιλολογικό χαρακτήρα και να αποτελούν απλά θέματα εισήγησης. Η εκπαιδευτική πολιτική μιας προοδευμένης και ευνομούμενης χώρας με δημοκρατικό πολίτευμα, και μάλιστα μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει χρέος να γνωρίζει ασφαλώς τις σύγχρονες τάσεις στην εξέλιξη της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και, όσον αφορά ιδιαίτερα τη διαδικασία πρόσβασης σε αυτήν, την ανάπτυξη σύγχρονων σχετικών μοντέλων (Πυργιωτάκης/Ξεσφιγγούλη, 2008). Θεωρείται, όμως, εξίσου σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη οι διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα και της ιστορικής παιδαγωγικής έρευνας, έτσι ώστε να περιορίζονται οι πιθανότητες επανάληψης λαθών του παρελθόντος και στην προκειμένη περίπτωση του βασικού λάθους της άδικης, για τα χαμηλά ή γενικά για τα μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, εκπαιδευτικής πολιτικής στη διαδικασία πρόσβασής τους στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Δημαράς, Α.** (1974) *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*, τ.Β', Αθήνα 1974
- Δημαράς, Α.** (2004) *Σχολική Εκπαίδευση: οι νέες μεταρρυθμίσεις, στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)*, τ.7^{ος}, σσ. 167-180, Αθήνα 2004, εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Μπουζάκης, Σ.** (2002) *Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1998)*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2002 (Ε' έκδοση).
- Μπουζάκης, Σ.** (2006) *Η Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση στην Ελλάδα (1836-2005)*, Τεκμήρια ιστορίας, τόμος α' και β', εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2006.
- Μυλωνάς, Θ.** (1982) *Η Αναπαραγωγή των Κοινωνικών Τάξεων μέσα από τους Σχολικούς Μηχανισμούς*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1982.
- Πυργιωτάκης, Γ.** (1996) *Η ελληνική εκπαίδευση στην καμπή του αιώνα: Αναβάθμιση ή Παλινδρόμηση;*, εκδ. Βιβλιόγνια, Αθήνα 1996.
- Πυργιωτάκης, Γ.** (2004) *Η Κλασική Μεταρρυθμιστική Παιδαγωγική στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα: Αμφισβητήσεις, διαπιστώσεις, προτάσεις, προοπτικές, στο Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, Αθήνα, 2004.

- Πυργιωτάκης, Ι.** (2001) *Εκπαίδευση και κοινωνία στην Ελλάδα – Οι διαλεκτικές σχέσεις και οι αδιάλλακτες συγκρούσεις*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001.
- Πυργιωτάκης, Γ. & Ξεσφιγκούλη, Δ.** (2007) «Πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα μέσα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Στο: Χατζηδήμου, Δ. κ.α., *ΙΒ΄ Διεθνές Συνέδριο: Πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση*, Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος, Πρακτικά., Αθήνα, 2007.
- Τσουκαλάς, Κ.** (1982) *Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1982.
- Φραγκουδάκη, Α.** (1977) *Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι – Άγονοι αγώνες και ιδεολογικά αδιέξοδα στο μεσοπόλεμο*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1977.